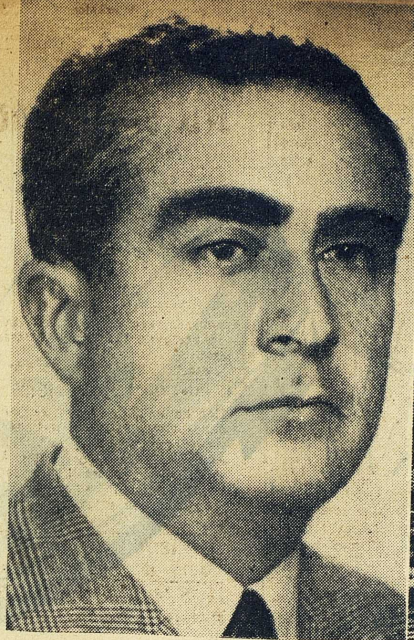

27/4

MUHLIS ETE
Handels- och ekonomiminister

TURKIET: STATSSOCIALISM OCH NYLIBERALISM

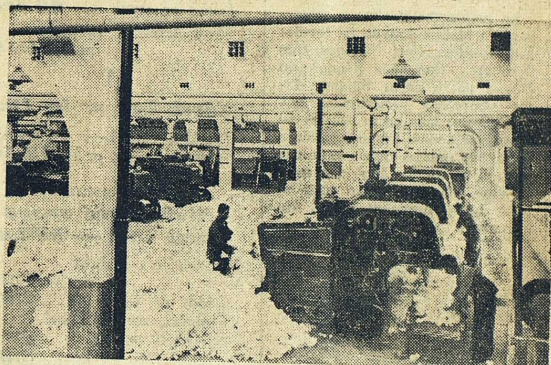
Modern sockerfabrik i Alpullu med villabebyggelse omkring.

INDUSTRI och gruvarbete var före Atatürks regim praktiskt taget obefintliga i Turkiet, delvis på grund av de fördrag med stormakterna (kapitulationerna) som hindrade turkarna att införa skyddstullar och tenderade att ge landets ekonomi en rent kolonial karaktär. I Ata-

türks verk ingick en systematisk industrialisering i förening med utnyttjande av Turkiets naturtillgångar — huvudsakligen i statlig regi —, och femårsplanerna blev liksom i det kommunistiska Ryssland avgörande inslag i den samhälleliga ekonomin. Denna statsocialism var inte ett uttryck för socialistiska idéer; det gällde att så långt möjligt göra landet självförsörjande, inte minst med tanke på krig, att genom staten utföra vad den torftiga enskilda kapitalbildningen inte kunde åstadkomma, att helt enkelt öka produktionen och statens inkomster. "Statsdriften i Turkiet", förklarade Atatürk, "är inte ett system kalkerat på de idéer som de socialistiska teoretikerna framlade under 1800-talet, utan ett för Turkiet speciellt system, som utformats i anslutning till landets särskilda behov."

Dessa näringsgrenar spelar visserligen fortfarande en underordnad roll. Enligt 1945 års folkräkning — den senaste bearbetade och publicerade — arbetade 8,5 procent av de nio miljonerna yrkesutövare i industri och gruvarbete (och av dem var ett stort, icke specificerat antal hantverkare), 6,5 procent i handel och transportväsen. Det bör emellertid tilläggas att vid denna tid (statistiken gäller 1944) nära 20 procent av nationalinkomsten beräknades komma från de först nämnda näringsgrenarna, mot 9 procent år 1942 — under kriget blev den inhemska industrin snabbt av stor betydelse. Under samma tid hade jordbrukets andel i nationalinkomsten (trots att jordbrukarnas antal fortfarande var över 80 procent) sjunkit från 58 till 44 procent.

Statsföretagen har delvis monopolkaraktär. Detta gäller till-

Interiör från en av republikens många bomullsfabriker.

verkningen av tobak, sprit och vin (utländska viner är utestängda från Turkiet). På andra områden är statsindustrin helt dominerande, ehuru privata företag ej är förbjudna: så är fallet i fråga om socker, papper, metallförädling och gödningsämnen. På åter andra områden är en stor del av tillverkningen statlig: inom skoindustrin 90 procent, inom textilindustrin 35 procent, inom cementindustrin 55 procent. Endast den viktiga livsmedelsindustrin är helt privatägd. Exploateringen av mineralfyndigheter sker övervägande genom statsdrift; i fråga om kol, koppar och järn har staten monopol, beträffande krom (en relativt viktig exportvara) är statens andel i tillverkningen omkring 60 procent, beträffande lignit 80 procent. Två statsbanker har ledningen av industrin, respektive av den statliga gruvarbetsdriften; bankerna liksom de särskilda företagen har ett mått av självstyrelse, men kontrollen och den högsta ledningen tillkommer regeringen. Omkring två tredjedelar av arbetarna i större företag (inklusive statsjärnvägarna) beräknas vara statsanställda.

..

statsverksamheten; staten skall ta hand om produktionen då reell monopolism föreligger, då det är fråga om frambringande av nödvändiga ting som ligger utanför den privata verksamhetens möjligheter, då endast statlig produktion är önskvärd av militära skäl osv. I stort sett leder statsdriften till dålig skötsel, höga priser och en expansion till områden inom vilka det är billigare att köpa utifrån än att producera hemma. Ete erinrar om att man ursprungligen tänkte sig möjligheten av en återgång till privat produktion inom vissa grenar och anser sig alltså fullfölja "den nya statens" avsikter. I fråga om järnvägar, andra kommunikationsmedel, elektricitet, vissa bergverk bör statens ledning och äganderätt helt upprätthållas, men beträffande exempelvis textilier, socker, papper, sprit och vin bör försäljning till bolag eller kooperativa föreningar av de statliga företagen successivt äga rum; i framtiden bör staten hålla sig tillbaka och den enskilda företagsamheten uppmuntras.

Denna s. k. nyliberalism förkunnas som en tredje huvudlinje i demokraternas politik — vid sidan av den politiska och den religiösa "liberaliseringen". Den innebär utan tvivel, även om man här som på andra områden framställer det nya som ett fullföljande av

något gammalt, en brytning med under diktaturtiden härskande uppfattning, ty under denna tid var — såsom Ete framhåller i den refererade broschyren — redan användningen av ordet liberalism misstänkt. Det är svårt att finna motsvarigheter i samtiden till den systematiska avsocialisering som här avses, och den turkiska problemställningen har därför stort allmänt intresse.

Den demokratiska regeringen har på några punkter mildrat den statliga regleringen — särskilt i fråga om utrikeshandeln — men på det nu berörda området har några konkreta åtgärder ännu ej vidtagits. Man anser sig emellertid snart vara färdig med förberedelser och planläggning; vid en industrikonferens i Ankara för ett par veckor sedan antogs resolutioner i nyliberal — ehuru också i protektionistisk — anda och regeringen utlovade en lag som skulle underlätta införsel av utländskt kapital. Det är oklart om republikanerna kommer att bjuda principiellt och generellt motstånd. Den största svårigheten ligger helt enkelt, såsom man på regeringshåll starkt betonar, däri att enskilt kapital inte finns att tillgå i tillräcklig

utsträckning. Även om utländska investeringar i viss omfattning välkomnas, blir därför avvecklingen av den statsverksamhet som anses onödig eller skadlig med all säkerhet en politik på lång sikt.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående artiklar i serien var införda 22 och 25 april.)

Det demokratiska partiet har sedan sin tillkomst hävdad att Atatürks initiativ på detta område var nödvändiga, men att statsocialismen i Turkiet drivits för långt och numera är politiskt farlig och ekonomiskt osund. Statsföretagen är ofta illa skötta, påstår man: något tvång att nå ett ekonomiskt gott resultat finns inte, då tullar skyddar mot utländsk konkurrens och statsmedel alltid finns att tillgå för att fylla brittena; politiska insatser i stället för ekonomisk kompetens har många gånger varit avgörande vid valet av chefer; tendenserna till byråkrati och centralism har framträtt allt starkare. Då statsföretagen faktiskt eller rättsligt har monopolkaraktär, sätts priserna så högt att en ny och dold form av beskattning genomföres. De privata företagen har svårt att hävda sig i en tävlan där statens makt och resurser står på konkurrentens sida. I sin programförklaring inför nationalförsamlingen den 29 maj 1950 yttrade konseljpresident Menderes att "statsdriften skall begränsas till vissa särskilda områden av offentligt intresse och till sådana områden som inte blir täckta av privat företagsamhet — dessas verksamhetssfär skall utvidgas så mycket som möjligt. Vissa statsföretag skall successivt förvandlas till privata företag".

En relativt ingående plan till avsocialisering har framlagts av ekonomiprofessorn Muhlis Ete, minister för statsföretagen i den nya regeringen till i mars 1951, då han övertog posten, som handels- och ekonomiminister (State exploitation in Turkey, 1951). Ete söker på välkänt sätt dra upp allmänna gränser för